

ขยายความ

๑. มหาขันธกะ (หมวดใหญ่) เหตุการณ์ตั้งแต่ตรัสรู้

พระผู้มีพระภาคตรัสรู้ใหม่ ประทับ ณ โคนไม้โพธิริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ในตำบลอุรุเวลา พระองค์ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข ณ โคนไม้โพธิตลอด ๗ วัน ในเวลาปฐมยามแห่งราตรี ทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาท (ธรรมที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยเหตุปัจจัย) สลายเกิด แล้วทรงเปล่งอุทานความว่า เมื่อธรรมปรากฏแก่พราหมณ์ ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เขาย่อมสิ้นความสงสัย เพราะรู้ธรรมพร้อมทั้งต้นเหตุ ในเวลามัชฌิมยามแห่งราตรี ทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาทสลายดับแล้วทรงเปล่งอุทาน ความว่า เมื่อธรรมปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เขาย่อมสิ้นความสงสัย เพราะได้ทราบถึงความสิ้นไปแห่งปัจจัย ในเวลาปัจฉิมยามแห่งราตรี ทรงพิจารณาปัจจุสมุปบาท ทั้งโดยอนุโลม (ตามลำดับ) และโดยปฏิโลม (ย้อนลำดับ) แล้วทรงเปล่งอุทานความว่า เมื่อธรรมปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ พราหมณ์นั้นย่อมกำจัดมารพร้อมทั้งเสนาเสียได้ ตั้งดวงอาทิตย์ทำท้องฟ้าให้สว่างฉะนั้น

ทรงโต้ตอบกับพราหมณ์ที่ชอชวาทคน

เมื่อครบ ๗ วันแล้ว ทรงออกจากสมาธินั้น เสด็จจากโคนไม้โพธิ ไปยังไม้ชปาสนิโครธ (ต้นไทรที่เด็กเลี้ยงแพะชอบมาพัก) ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข ณ โคนไม้ชปาสนิโครธตลอด ๗ วัน มีพราหมณ์ผู้ชอชวาทคนมาเฝ้า กราบทูลถามถึงธรรมะที่ทำให้คนให้เป็นพราหมณ์ ทรงเปล่งอุทานเป็นใจความว่า ผู้ที่จะนับว่าเป็นพราหมณ์ คือผู้ลอบบาป ไม่มักชวาทคน ไม่มีกิเลสเหมือนน้ำผาด ล้ารวมตน มีความรู้จบเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ไม่มีความพอง^๑ (เยอหยิ่ง)

ทรงเปล่งอุทานที่ต้นจิก

ครั้นครบ ๗ วันแล้ว ทรงออกจากสมาธินั้น เสด็จจากโคนไม้ชปาสนิโครธ ไปยังต้นจิก ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข ณ โคนไม้จิกนั้นตลอด ๗ วัน ได้เกิดเมฆใหญ่พิดฤดูกาล มีฝนตกพรำเจือด้วยลมหนาวตลอด ๗ วัน พญานาคชื่อมุจลินท์มาวางตัวพันรอบพระกายของพระผู้มีพระภาค ๗ รอบ เพื่อป้องกันหนาว ร้อน เหลือบ ยุง เป็นต้น ทรงเปล่งอุทานปรารภสุข ๔ ประการ คือ สุขเพราะความสด สุขเพราะไม่เบียดเบียน สุขเพราะปราศจากราคะ ก้าวล่วงกามเสียได้ และประการสุดท้าย สุขอย่างยอด คือการนำความถือตัวออกเสียได้

^๑ อรรถกถาแก้ว่า ความพองมีอยู่ ๕ อย่าง คือพองเพราะราคะ โสหา โมหะ มานะและทิฏฐิ

เหตุการณที่ตื่นเกดกั

ครั้นครบ ๗ วันแล้ว ทรงออกจากสมาธิ นั้น เสด็จจากโคนไม้จัก ไปยังไม้ราชายตนะ (ต้นเกดกั) ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุข ณ โคนไม้เกดกันั้นตลอด ๗ วัน มีพ่อค้า ๒ คนชื่อ ตปัสสะ กับภลลิกะ เดินทางมาจากอุกกละชนบท ถวายข้าวสัตตูก้อนและสัตตุง ทรงรับด้วยบาตร ที่ท้าวจตุมหาราชถวาย แล้วเสวยข้าวนั้น พ่อค้า ๒ คนปฏิญาณตนเป็นอุบาสก ถึงพระพุทธ พระธรรม เป็นสรณะ นับเป็นอุบาสกชุดแรกในโลก ที่เปล่งวาจาถึงรตนะ ๒ (คือพระพุทธ พระธรรม)

เสด็จกลับไปต้นไทรอีก

ครั้นครบ ๗ วันแล้ว ทรงออกจากสมาธิ นั้น เสด็จจากโคนไม้เกดกั ไปยังต้นไทร ที่เด็กเลี้ยงแพะชอบมาพัก (อชปาลนิโครธ) และประทับ ณ โคนไม้ไทรนั้น ทรงพิจารณาเห็นว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ซึ่ง ยากที่คนอื่นจะตรัสรู้ได้ ก็ทรงน้อมพระหฤทัยไปในทางที่ไม่ แสดงธรรม

พระพรหมมาอาราธนา

ท้าวสหัมบดีพรหมทราบพระพุทธดำริ จึงมาเฝ้ากราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงธรรม อ้างเหตุผลว่า ผู้ที่มีกิเลสน้อย พอจะรู้พระธรรมได้มีอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงพิจารณาสัตว์ เปรียบเทียบด้วยดอกบัว ๓ ชนิด คือที่อยู่ใต้น้ำ เสมอน้ำ โผล่พ้นน้ำ อันเทียบด้วยบุคคล ๓ ชนิด (ที่พอจะตรัสรู้ได้ ส่วนประเภท ๔ คือดอกบัวที่ไม่มีหวังจะโผล่ได้ เทียบด้วยบุคคล ผู้ไม่มีหวังจะตรัสรู้) จึงทรงตกลงพระหฤทัยที่จะแสดงธรรม ทรงปรารภอาฬารดาบส กาลามโคตร ก็ทรงทราบว่ถึงแก่กรรมเสีย ๗ วันแล้ว ทรงปรารภอุทกดาบส รามบุตร ก็ทรงทราบว่ถึงแก่กรรมเสียเมื่อวานนี้เอง จึงตกลงพระหฤทัยเสด็จไปแสดงธรรมโปรดภิกษุ ปัญจวัคคีย์ (พวก ๕) ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ระหว่างทางทรงพบอุปกาสวก ได้รับสั่ง โต้ตอบกับอุชิวกนั้น แต่อุปกะไม่เชื่อ

ทรงแสดงธรรมครั้งแรก

(ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มัชฌิมาปฏิปทา)

เมื่อเสด็จถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงกรุงพาราณสีแล้ว ครั้งแรกภิกษุปัญจวัคคีย์ แสดงอาการกระต้างกระเดื่อง แต่เมื่อทรงเตือนให้นึกถึงว่า เมื่อก่อนพระองค์ไม่เคยตรัสบอก เลยว่ตรัสรู้ บัดนี้ตรัสบอกแล้วจึงควรตั้งใจฟัง ก็พากันตั้งใจฟัง พระผู้มีพระภาคจึงทรง แสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตร มีใจความสำคัญ คือ

๑. ทรงชี้ทางที่ผิด อันได้แก่กามสุขัลลิกานุโยค (การประกอบตนให้ชุ่มอยู่ด้วยกาม) และอัสติกิลมถานุโยค (การทรมานตนให้ลำบาก) ว่าเป็นส่วนสุดที่บรรพชิตไม่ควรดำเนิน แล้วทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา (ข้อปฏิบัติสายกลาง) ได้แก่มรรคมีองค์ ๘ ว่าพระองค์ตรัสรู้แล้ว เป็นไปเพื่อพระนิพพาน
๒. ทรงแสดงอริยสัจจ์ ๔ คือ ทุกข์ เหตุให้ทุกข์เกิด ความดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ โดยละเอียด
๓. ทรงแสดงว่าทรงรู้ตัวอริยสัจจ์ทั้งสี่ ทรงรู้หน้าที่อันควรทำในอริยสัจจ์ทั้งสี่ และทรงรู้ว่าได้ทรงทำหน้าที่เสร็จแล้ว จึงทรงแนะพระทศทัยว่า ได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว (อันแสดงว่าทรงปฏิบัติจนได้ผลด้วยพระองค์เองแล้ว)

เมื่อจบพระธรรมเทศนา พระโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม^๑ และได้ขอบวชก่อน ต่อมา พระวชิระกับพระภัททิยะ สดับพระธรรมเทศนา ได้ดวงตาเห็นธรรม และได้ขอบวช ต่อมา พระมหานามะกับพระอัสสชิสดับพระธรรมเทศนาได้ดวงตาเห็นธรรม และได้ขอบวช เป็นอันได้บวชครบทั้งห้ารูป

ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร (ภิกษุปัญญวัคคีย์ ได้เป็นพระอรหันต์)

ต่อจากนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงอนัตตลักขณสูตรแก่ภิกษุปัญญวัคคีย์นั้น มีใจความสำคัญคือ

๑. รูป (ร่างกาย) เวทนา (ความรู้สึกสุข ทุกข์หรือเฉย ๆ) สัญญา (ความจำได้ หมายถึง) สังขาร (ความคิดหรือเจตนา) และวิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น) ไม่ใช่ตน ถ้าเป็นตนก็จะบังคับบัญชาให้เป็นอย่างนั้นไม่เป็นอย่างนั้นได้ เพราะไม่ใช่ตนจึงบังคับบัญชาไม่ได้
๒. แล้วตรัสถามให้ตอบเป็นข้อ ๆ ไปด้วย ว่า ๕ (มีรูป เป็นต้นนั้น) เทียงหรือไม่เที่ยง ตอบว่า ไม่เที่ยง สิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์หรือสุข ตอบว่า เป็นทุกข์ สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ควรหรือที่จะตามเห็นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นตัวตนของเรา ตอบว่า ไม่ควร
๓. ตรัสสรุปว่า เพราะเหตุนี้ ควรเห็นด้วยปัญญาอันชอบว่า รูป เป็นต้น นั้น ทุกชนิดไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา

^๑ เป็นพระโสดาบัน คือพระอริยบุคคลขั้นต้นในพระพุทธศาสนา

๔. ตรัสแสดงผลว่า อริยสาวกผู้เห็นอย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เป็นต้นนั้น เมื่อเบื่อหน่ายก็คลายกำหนด เพราะคลายกำหนดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้น ก็รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ว่าสิ้นชาติ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำหน้าที่เสร็จแล้ว ไม่ต้องทำหน้าที่อะไรเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก

ภิกษุปัญจวัคค์ยี่มีจิตหลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน ครั้งนั้น มีพระอรหันต์ในโลก ๖ องค์ (ทั้งพระพุทธเจ้า)

แสดงธรรมโปรดยสกุลบุตรกับครอบครัว และมิตรสหาย

(อนุப்புพิงกา อุบาสก อุบาสิกา ชุดแรก)

ยสกุลบุตรเบื่อหน่ายชีวิตครองเรือน กลุ่มใจออกจากบ้านไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน^๑ ในเวลาเช้ามีด ได้พบพระผู้มีพระภาค สดับพระธรรมเทศนาได้ดวงตาเห็นธรรม เศรษฐีผู้เป็นบิดาออกตาม พบพระผู้มีพระภาคได้สดับพระธรรมเทศนาได้ดวงตาเห็นธรรม ประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัย (พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์) เป็นสรณะตลอดชีวิต นับเป็นอุบาสกคนแรกที่ถึงพระรัตนตรัย ในขณะที่ฟังพระธรรมเทศนาที่แสดงแก่เศรษฐีผู้เป็นบิดา ยสกุลบุตรก็ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์ และขอบวช ครั้งนั้นมีพระอรหันต์ในโลก ๗ องค์ รุ่งเช้าพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยพระยสะเสด็จไปฉันที่เรือนเศรษฐีผู้บิดา ทรงแสดงธรรมโปรดมารดาและภริยาของพระยสะให้ได้ดวงตาเห็นธรรม ประกาศตนเป็นอุบาสิกาถึงพระรัตนตรัย ตลอดชีวิต นับเป็นอุบาสิกาชุดแรกในโลก ครั้นแล้วมีเพื่อนของพระยสะ ๔ คน กับอีก ๕๐ คน ตามลำดับ ได้มาฟังพระธรรมเทศนา สำเร็จเป็นพระอรหันต์ จึงมีพระอรหันต์ในโลก ๖๑ องค์

ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายส่งไปประกาศพระศาสนา โดยให้ไปทิศทางละ ๑ รูป อย่าไปรวมกัน ๒ รูป ส่วนพระองค์ตรัสว่า จะเสด็จไปแสดงธรรม ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

ทรงอนุญาตการบรรพชาอุปสมบท

ภิกษุที่ไปเผยแผ่พระศาสนาเหล่านั้น นำกุลบุตรที่ประสงค์จะบรรพชาอุปสมบทมาเฝ้า เพื่อให้พระผู้มีพระภาคทรงบรรพชาอุปสมบทให้ ได้รับความลำบาก จึงทรงเรียกประชุมสงฆ์ อนุญาตให้ภิกษุเหล่านั้นดำเนินการได้เอง โดยให้ผู้ประสงค์จะบวชโกนผม ปลงหนวด ทุ่มหมัด

^๑ คำว่า มฤคทายวัน เป็นคำบาลี เขียนแบบสันสกฤตเป็น มฤคทายวัน - ม.พ.ป.

ย่อมผาด ทำผ้าห่มเฉยียงบ่าข้างหนึ่ง ให้อ้อมเอียงทั้งหลาย เปล่งวาจาถึงพระรัตนตรัยเป็น
สรณะ ครบ ๓ ครั้ง ก็เป็นอันได้บวชด้วยการถึงสรณะ ๓ (ติสรณคมนาหุปลัมปทา)

ตรัสเรื่องความหลุดพ้นอย่างยอดเยี่ยม

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงจำพรรษาเสร็จแล้ว ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า เราได้บรรลุ
ได้ทำให้แจ้งแล้วซึ่งความหลุดพ้นอันยอดเยี่ยม (อนุตตรวิมุตติ) ด้วยการไตร่ตรองโดยแยกกาย
(โยนิโส มนสิการ) ด้วยความเพียรชอบโดยแยกกาย (โยนิโส สัมมปชาน) แม้ท่านทั้งหลาย
ก็ได้บรรลุ ได้ทำให้แจ้งแล้วซึ่งความหลุดพ้นอันยอดเยี่ยม ด้วยการไตร่ตรองอันแยกกาย
และด้วยความเพียรชอบอันแยกกายเช่นเดียวกัน

โปรดสหาย (ภัททวัคคียกุมาร) ๓๐ คน

ครั้นประทับ ณ กรุงพาราณสีพอสมควรแล้ว ก็เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลา ระหว่างทาง
ทรงแวะพัก ณ โคนไม้แห่งหนึ่ง ได้แสดงธรรมโปรดภัททวัคคียกุมาร ซึ่งเป็นสหายกัน ๓๐ คน
ให้ได้ดวงตาเห็นธรรม แล้วขอบวช พระองค์ก็ได้ประทานการบวชด้วย เอหิภิกขุอุปสัมปทา
(คือตรัสว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด)

โปรดชฎิล ๓ พี่น้องและบริวาร

(อุรุเวลากัสสป นทีกัสสป และคยากัสสป)

ครั้นถึงตำบลอุรุเวลา ซึ่งชฎิล ๓ พี่น้องอาศัยอยู่ คืออุรุเวลากัสสป นทีกัสสป
และคยากัสสป แต่ละคนมีบริวาร ๕๐๐ ๓๐๐ และ ๒๐๐ โดยลำดับ ในชั้นแรกได้ทรงขอพักใน
เขตอาศรมของอุรุเวลากัสสป ได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์หลายอย่าง จนอุรุเวลากัสสปคลายทิฐิมานะ
ขอบวชในพระพุทธศาสนา เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสให้บอกลาบริวารก่อน บริวารก็ตั้งใจ
จะบวชด้วย จึงลอบบริวารลงในน้ำ ขอบวชร่วมกัน ซึ่งพระผู้มีพระภาคก็ประทานการบวชด้วย
เอหิภิกขุอุปสัมปทา (คือตรัสว่า จงเป็นภิกษุมาเถิด)

นทีกัสสป น้องคนที่สองเห็นบริวารลอบมาตามกระแสน้ำ คิดว่าเกิดอันตรายแก่พี่
ของตน แต่เมื่อสอบถาม ทราบความจริงลอบบริวารของตนและบริวารขอบวช ทำนองเดียวกับ
พี่ชาย และคยากัสสปเห็นบริวารลอบมาก็สงสัย เมื่อสอบถาม ทราบความก็ขอบวช พร้อมด้วย
บริวารเช่นเดียวกัน

ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร

เมื่อประทับ ณ ตำบลอุรุเวลาพอสมควรแล้ว ก็เสด็จไปยังตำบลคยาสิละ พร้อมด้วย
ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ผู้เคยเป็นชฎิลมาก่อน ณ ที่นั้นทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร มีใจความว่า

๑. ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (ซึ่งเป็นอายตนะภายใน) เป็นของร้อน
 รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะคือสิ่งที่ถูกต้องได้ด้วยกาย ธรรมะคือสิ่งที่รู้ได้
 ด้วยใจ (ซึ่งเป็นอายตนะภายนอก) เป็นของร้อน
 วิญญาณ คือความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น เป็นของร้อน
 ผัสสะ คือความกระทบอารมณ์ทางตา เป็นต้น เป็นของร้อน
 เวทนา คือความเสวยอารมณ์เป็นสุข ทุกข์ หรือไม่ทุกข์ไม่สุข ซึ่งเกิดจากสัมผัส
 ทางตา เป็นต้น เป็นของร้อน
 ร้อน เพราะไฟคือราคะ โทสะ โมหะ
 ร้อน เพราะความเกิด ความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความพิโรธรำพัน
 ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ และความขัดใจ

๒. เมื่ออริยสาวกผู้ได้สดับ เห็นได้เช่นนี้
 ย่อมเบื่อหน่ายในตา หู เป็นต้น (ซึ่งเป็นอายตนะภายใน)
 ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เสียง เป็นต้น (ซึ่งเป็นอายตนะภายนอก)
 ย่อมเบื่อหน่ายในวิญญาณ มีความรู้อารมณ์ ทางตา เป็นต้น
 ย่อมเบื่อหน่ายในผัสสะ มีความกระทบอารมณ์ทางตา เป็นต้น
 ย่อมเบื่อหน่ายในเวทนา มีความเสวยอารมณ์ที่เกิดเพราะจักขุสัมผัส เป็นต้น
 เมื่อเบื่อหน่ายก็คลายกำหนด เพราะคลายกำหนดย่อมหลุดพ้น
 เมื่อพ้นก็มีญาณรู้ว่าพ้นแล้ว รู้ว่าสิ้นความเกิด
 ได้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ได้ทำหน้าที่เสร็จแล้ว
 ไม่มีกิจอื่นที่จะพึงทำเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก
 ผลของการแสดงพระธรรมเทศานี้ ภิกษุพันรูปมีจิตพ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วย
 อุปาทาน

โปรดพระเจ้าพิมพิสาร

(ประทานพระพุทธานุญาตให้มีวัด)

เมื่อประทับ ณ ตำบลคยาสี่สะพานสมครวแล้ว จึงเสด็จไปสู่กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วย
 ภิกษุผู้เคยเป็นชฎิลพันรูป ประทับอยู่ ณ เจตีย์ซึ่งประดิษฐานไว้ดีแล้ว ณ สวนตาลหนุ่ม
 พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธ พร้อมด้วยพราหมณ์คฤหบดีชาวมคธ จำนวน ๑๒ นหุต^๑

^๑ นหุตหนึ่ง เท่ากับหนึ่งหมื่น

ได้สดับกิตติศัพท์ของพระผู้มีพระภาค จึงเสด็จไปและไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ในชั้นแรก พระผู้มีพระภาคทรงให้อุรุเวลากัสสปประกาศความที่ตนละเลิกลัทธิเดิมมาขอบวชว่ามีเหตุผลอย่างไร เพื่อทำลายทิวฏฐิมานะของบุคคลบางคนก่อน แล้วจึงทรงแสดงอนุปพพิกขา (แสดงเรื่องทาน คีล สวรรค์ โทษของกามและอันสงส์ของการออกจากกามโดยลำดับ) แล้วจึงทรงแสดงอริยสัจ ๔ พระเจ้าพิมพิสาร พร้อมทั้งพราหมณ์คฤหบดี ๑๑ นหุต ได้ดวงตาเห็นธรรม (เป็นโสดาบันบุคคล)

พระเจ้าพิมพิสารกราบทูลในการที่ทรงสมพระราชประสงค์ ๕ ประการ คือ ขอให้ได้อภิเษกในราชสมบัติ ขอให้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ามาสู่แว่นแคว้น ขอให้ได้เข้าไปนั่งใกล้ ขอให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมและขอให้รู้ธรรมะของพระผู้มีพระภาค ครั้นแล้วกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา ประกาศพระองค์เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดพระชนมชีพ แล้วทรงอาราธนาพระผู้มีพระภาค พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เพื่อเสวยและฉันในวันรุ่งขึ้น

ในวันรุ่งขึ้นที่พระผู้มีพระภาคเสด็จไปเสวย ณ ราชนิเวศน์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เมื่ออังกาส (เลี้ยงดู) เสร็จแล้ว พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงลั่งน้ำจากพระเต้าทอง ถวายเวฬุวันป่าไผ่แด่พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าทรงเป็นประมุข พระผู้มีพระภาคทรงรับแล้วเสด็จกลับทรงปรารภเหตุนั้น จึงประทานพระพุทธานุญาตให้มีอาราม (คือวัด) ได้

สาริปุตระ โมคคัลลณะ ออกบวช

สมัยนั้น สัญชัยปริพพาชกอาศัยอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยบริษัทปริพพาชกหมู่ใหญ่ จำนวน ๒๕๐ คน และสมัยนั้น สาริปุตระและโมคคัลลณะประพาศพิพราหมจรรย์ในสำนักสัจชัยปริพพาชก ต่างทำกตีกกันว่า ใครได้บรรลุอุทเทตธรรมก่อน จงบอกแก่อีกคนหนึ่ง สาริปุตระได้เห็นพระอัสสชิเข้าไปสู่กรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต มีความเลื่อมใสในความสงบเสถียรเรียบร้อยของท่าน จึงรอนจนได้โอกาสก็เข้าไปถามถึงหลักธรรมในศาสนาที่ท่านบวช ท่านกล่าวหลักธรรมเพียงย่อ ๆ ให้ฟังว่า *ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น*

สาริปุตระได้ฟังก็ได้ดวงตาเห็นธรรม แล้วนำมาเล่าให้โมคคัลลณะฟัง โมคคัลลณะก็ได้ดวงตาเห็นธรรม จึงพากันไปลาปริพพาชก ๒๕๐ คน เพื่อจะไปบวชในสำนักพระบรมศาสดา แต่ปริพพาชกเหล่านั้นขอไปด้วย จึงพร้อมกันไปลาสัจชัยผู้อาจารย์ สัจชัยขอให้อยู่ช่วยกัน

บริหารหมู่คณะถึง ๓ ครั้ง แต่สาริบุตร โมคคัลลานะไม่ยอม คงลาไป พร้อมทั้งบริพาสอีก ๒๕๐ คน ลัทธิชยเสียใจ ถึงอาเจียนเป็นโลหิต

เมื่อไปเฝ้าทูลขอบวชในพระพุทธศาสนาต่อพระผู้มีพระภาคก็ได้รับพระพุทธานุญาตให้เป็นภิกษุ ด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ครั้งนั้นคนสำคัญขวามครออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเป็นอันมาก คนทั้งหลายจึงพากันติเตียน ว่าเป็นปฏิปทาที่ทำสกุลวงศ์ให้ขาดสูญ พระผู้มีพระภาคจึงทรงแนะนำให้ภิกษุทั้งหลายได้ตอบว่าพระองค์แนะนำโดยธรรม มิใช่โดยอธรรม เมื่อมนุษย์ทั้งหลายจำนนต่อคำว่า “ธรรม” และหาทางจับผิดที่ว่ามิอะไรเป็น “อธรรม” ไม่ได้ ก็พากันเลิกติเตียนภายใน ๗ วัน

ทรงอนุญาตให้มีอุปัชฌายะ

สมัยนั้น ภิกษุทั้งหลายไม่มีอุปัชฌายะ ไม่มีผู้ให้โอวาทสั่งสอน ก็นั่งห่มไม่เรียบร้อย มีอกำกับปฏิกิริยาไม่เหมาะสมเที่ยวไปปถนพบาท เขากำลังบริโภคอยู่ก็ยื่นบาตรเข้าไปเหนือของบริโภคของขบเคี้ยว เป็นต้น บ้างก็ของแกงบ้าง ขอบข้าวสุกบ้าง ด้วยตนเองมาฉัน บ้างก็ส่งเสียงสูงเสียงดังในโรงอาหาร เป็นที่ติเตียน พระผู้มีพระภาคทรงปรารภเหตุนี้ จึงทรงอนุญาตให้มีอุปัชฌายะ ให้อุปัชฌายะตั้งจิตในสัททวิหริกเหมือนบุตร ให้สัททวิหริกตั้งจิตในอุปัชฌายะเหมือนบิดา ทรงสอนวิธีถืออุปัชฌายะซึ่งต้องเปล่งวาจาด้วยกันทั้งสองฝ่าย (อุปัชฌายะ แปลตามศัพท์ว่า ผู้สอน หมายถึงผู้บวชให้และสั่งสอน สัททวิหริก แปลว่า ผู้อยู่ด้วย หมายถึงศิษย์ที่อุปัชฌายะบวชให้)

ทรงบัญญัติอุปัชฌายวัตร

ครั้นแล้วทรงบัญญัติอุปัชฌายวัตร คือข้อที่สัททวิหริกจะพึงปฏิบัติชอบในอุปัชฌายะ มีการรับใช้ การปฏิบัติตนต่อท่าน การช่วยจัดสิ่งต่าง ๆ ให้ท่าน ประมาณไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ข้อ

ทรงบัญญัติสัททวิหริกวัตร

ครั้นแล้วทรงบัญญัติสัททวิหริกวัตร คือข้อที่อุปัชฌายะจะพึงปฏิบัติชอบในสัททวิหริก มีการสั่งสอนการสงเคราะห์ด้วยบาตร จีวร การพยาบาลเมื่อป่วยไข้ การทำอะไรต่ออะไรให้ไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ข้อเช่นกัน

ทรงปรับอาบัติ อนุญาตให้ประณามและขอขมา

ครั้งนั้น สัททวิหริกไม่ปฏิบัติชอบในอุปัชฌายะ เป็นที่ติเตียน จึงทรงบัญญัติพระวินัยปรับอาบัติทุกกฎแก่สัททวิหริกผู้ไม่ปฏิบัติชอบในอุปัชฌายะ